

Madajczyk, Piotr

"Aspekte der Zusammenarbeit in der Ostmitteleuropa-Forschung. Tagung des Herder-Instituts und des J. G. Herder-Forschungsrates am 22./23. Februar 1994", red. H. Weczerka, Marburg 1996 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 29/4, 197-199

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

narkotyków, osobiście amfetaminy, uchodzącej za polską *specialite de la maison*. Kontakty stały się nieporównanie liczniejsze ze wszystkimi objawami ryzyka, nie tylko z tytułu naszych grzechów, lecz — w równym chyba stopniu — za sprawą niemieckiej ksenofobii i panoszenia się radykalnej prawicy. Tak czy owak opinia o nas jest zła, czy tylko gorsza od spodziewanej. Lecz to już nie należy do książki Mieczysława Tomali. Sądzę, że powinna ona stać się lekturą obowiązkową dla dziennikarzy. Tych, co bezkrytycznie opowiadają o „pojednaniu”, i tych, co zachowują pewien krytycyzm, ale wciąż zdaje się im, że historia zaczyna się w 1989 r., podczas gdy znacznie wcześniej działo się tak wiele zdarzeń — być może bardziej ważnych.

Franciszek Ryszka
Warszawa

Aspekte der Zusammenarbeit in der Ostmitteleuropa-Forschung. Tagung des Herder-Instituts und des J. G. Herder-Forschungsrates am 22./23. Februar 1994,
red. H. Weczerka, Marburg 1996, ss. 116

Wydany w wydawnictwie Instytutu Herdera w Marburgu tom zawiera materiały z jednej konferencji, ale dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, o „możliwościach współpracy Niemiec i państw Europy Środkowowschodniej w badaniach nad Europą Środkowowschodnią”. Po drugie, z ceremonii usamodzielnienia się Instytutu Herdera w nowej formie organizacyjnej, nadanej Instytutowi po przemianach 1989 r.

O samych możliwościach współpracy nie można dowiedzieć się zbyt dużo, i to niezależnie od poszczególnych referentów. Pod tym względem jest bowiem omawiana publikacja niespójna i niepełna. Zakres zainteresowań Instytutu Herdera obejmuje Polskę, Czechy, Słowację i trzy państwa bałtyckie. Tymczasem perspektywy badań prezentują: Rex Rexheuser — polsko-niemieckiej, Jan Kren — czesko-niemieckiej, geograf Horst Forster — badania regionalne na przykładzie problemów rejonów progranicznych i Hartmut Boockmann — na przykładzie historii uniwersytetu w Królewcu. Jest to obraz bardzo wyrywkowy.

Podobnie jest z prezentacją osiągnięć i perspektyw działających przy Radzie Naukowej Instytutu Komisji Badań Historycznych. Spośród siedmiu komisji omówiony został w publikacji dorobek tylko trzech (Historische Kommission für ost und westpreuBische Landesforschung, Baltische historische Kommission, Historische Kommission der Sudetenlander). Wydaje mi się, że odzwierciedla to sytuację, w której — po burzliwych dyskusjach i zastanawianiu się nawet nad likwidacją Instytutu Herdera — nie ma jeszcze zwartej koncepcji przyszłych badań. Ponadto referującym ciążył, przebijający się w wystąpieniach, problem braku środków finansowych po cięciach budżetowych.

Ale osoby zainteresowane historią Europy Środkowowschodniej powinny zwrócić uwagę na powyższą publikację, ponieważ zawiera ona omówienie zmian organizacyjnych w niemieckich badaniach nad tym obszarem. Zasadniczą ideę stanowi nadanie Instytutowi Herdera w miejsce roli ośrodka badawczego znaczenia jako ponadregionalnego centrum koordynacyjno-informacyjnego (Serviceeinrichtung). I zrozumiałe, że taka zmiana musi trwać dłużej. Istniejący od 1950 r. Instytut Herdera stał się od 1994 r. samodzielną instytucją naukową. 1 lipca 1995 r. dyrektorem Instytutu mianowano dr. Hugo Weczerkę. Wybrano nową radę naukową, a w niej m.in. profesorów Hartmuta Boockmanna, Rexa Rexheusera i Henryka Samsonowicza.

Pierwszy krok stanowiło odciążenie Instytutu od ciężaru polityki (i złych skojarzeń). Oznacza to, że badania politologiczne przejmują inne ośrodki, głównie Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Beziehungen w Kolonii i Stiftung Politik und Wissenschaft in Ebenhausen. Zapewne jest to też uwzględnienie opinii publicznej, o której wspomina prof. Hans Lemberg (s. 104), przypominając, że długo zajmowanie się byłymi wschodnimi niemieckimi ziemiami i obszarami osadnictwa było traktowane podejrzliwie jako politycznie niepoprawne i przeszkadzające w dobrych stosunkach z sąsiadami.

Obecnie Instytut Herdera ma zająć się historią. Historia wschodnich krajów (Landów) niemieckich i ziem, na których osiedli niemieccy osadnicy stanowi główny obszar zainteresowań, ale traktowana ma być jako integralna część historii Europy Środkowowschodniej. Nie chodzi tu oczywiście o historię w czystej formie, ale także o inne nauki społeczne znajdujące zastosowanie w badaniach historycznych.

Podkreśla się także, że zamierzeniem reformy jest osłabienie dominacji w nauce niemieckiej badań nad Rosją/ZSRR na rzecz państw Europy Środkowowschodniej. Dużą rolę odgrywa w tych planach utworzone w Lipsku Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropa i inne instytucje naukowe¹⁴.

Podstawą działania Instytutu pozostają jego zbiory: archiwum, książki, fotografie, mapy, zbiory prasy i wycinków prasowych. Specjalistyczna biblioteka obejmuje 315 tys. tomów, zbiory fotograficzne ok. 500 tys. jednostek. Archiwalia dotyczą przeważnie państw bałtyckich, a prowadzone od 1952 r. archiwum prasowe — całej Europy Środkowowschodniej.

By ułatwić dostęp do zbiorów przygotowywane będą inwentarze, opisy zespołów i wykazy nowych nabytków. Kolejny zakres działania stanowi przygotowywanie pomocy naukowych, a szczególnie bibliografii. Powstawać mają one we współpracy z instytucjami naukowymi w poszczególnych państwach. Obejmować mają wydawane co rok bibliografie dla poszczególnych regionów oraz integrowaną bazę danych *Historia Europy Środkowowschodniej*, dostępną na CD-ROM lub w Internecie.

Poza tym planowane jest wydawanie ksiąg metrykalnych (Urkundenbücher)¹⁵, edycji dokumentów związanych z projektami badawczymi (Materialien zur Ostmitteleuropaforschung), a ponadto słowników historycznych (Handbücher). W tym ostatnim wypadku znowu pracownicy Instytutu nie będą ich autorami, ale pełnić będą funkcję centrum koordynacyjno-redakcyjnego.

Specjalny rodzaj wydawnictw stanowią publikacje tematyczne, przygotowywane na podstawie własnych zbiorów (wstęp, tłumaczenia, bibliografia). Instytut Herdera będzie kontynuował wydawanie serii książkowych i pisma „Zeitschrift für Ostforschung”. Nową serię stanowią mają „Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung”, pierwszym tomem jest właśnie omawiana pozycja. Zamierza się stworzyć forum dyskusyjno-informacyjne funkcjonujące w Internecie.

¹⁴ Na katolickim Uniwersytecie w Eichstadt utworzono w 1994 r. Zentralinstitut für Mittel- und Osteuropäische Zeitgeschichte, także katedrę Historii Polski lub Europy Środkowowschodniej w Oldenburgu, Halle i Greifswaldzie, Kultury i Historii Niemców w Europie wschodniej na Uniwersytecie w Düsseldorfie. Od 1989 r. działa w Oldenburgu Bundesinstitut für Ostdeutsche Kultur und Geschichte.

¹⁵ Obecnie realizowane są trzy takie projekty dotyczące Pomorza, Śląska i Prus.

Za optymalne ekonomicznie uznano przygotowywanie powyższych wydawnictw z wykorzystaniem własnej bazy komputerowej. Nacisk kładzie się także na wykorzystanie komputerów przy edycjach źródeł. Widać, że twórcy nowej koncepcji Instytutu Herdera zafascynowani są możliwościami komputerów, Internetu, baz danych itd.

Poza tym zamierza się stworzyć z Instytutu miejsce spotkań i dyskusji dla badających zagadnienia Europy Środkowowschodniej. Odbywające się i dziś międzynarodowe konferencje oraz gościnne wykłady mają nabrać systematycznego charakteru oraz zostać połączone z przyznawaniem długo- i krótkoterminowych stypendiów badawczych (zgodnie z kryteriami przyjętymi przez DAAD). Marburg ma się stać centrum współpracy i wymiany informacji, obejmującym szczególnie młodych badaczy. W wypadku Polski oznacza to rozbudowę kontaktów polegających dotąd szczególnie na współpracy Uniwersytetu w Marburgu i Wrocławskiego.

Tak więc celem zmian jest stworzenie z Instytutu Herdera — z wykorzystaniem jego zbiorów i nowoczesnych, komputerowych systemów przekazywania danych — centrum badań nad Europą Środkowowschodnią.

Piotr Madajczyk

Heinrich Potthoff, *Bonn und Ostberlin 1969-1982. Dialog auf hochster Ebene und vertrauliche Kanäle. Darstellung und Dokumente*, Bonn 1997, Dietz Verlag Nachf, ss. 787

Obszerna praca Potthoffa omawiająca okres 1969-1982, a więc lata sprawowania rządów w Bonn koalicji socjalnoliberalnej ukazała się później niż jego dokumentacja *Koalition der Vernunft (Koalicja rozsądku)* omawiająca lata 1982-1989. Obydwie prace, zaopatrzone obszernym merytorycznym wstępem Autora, dają przegląd kształtowania się podstaw i realizacji polityki RFN wobec NRD. Ten ciężar wziął na siebie rząd kanclerza W. Brandta, kontynuował kanclerz H. Schmidt, a zakończył kanclerz H. Kohl.

Pracę poprzedza 128-stronicowy autorski wstęp. Omawia on politykę zawarcia układu, a więc lata 1970-1972, drugą fazę polityki niemieckiej, odgraniczanie i pomosty, działania przez granice i ograniczenia w kontaktach.

69 dokumentów, wszystkie po raz pierwszy publikowane, zaopatrzone rzeczowymi przypisami, czynią z pracy Potthoffa nieocenione źródło badań nad historią stosunków niemiecko-niemieckich. Zawarte dokumenty pochodzą nie tylko z udostępnionych i ujawnionych archiwów SED, ale i z archiwum Fundacji Friedricha Eberta w Bonn i z prywatnego archiwum Helmuta Schmidta.

Konieczność podjęcia dialogu przez rząd kanclerza W. Brandta w 1969 r. wynikała z faktu, że linia polityczna, jaką próbowały realizować wobec NRD rządy kanclerzy chadeckich od Adenauera, poprzez Erharda i Kiesingera nie zdała egzaminu. Już wcześniej budowa muru w Berlinie w sierpniu 1961 r. ukazała jej ślepy zaułek, ukazała także rządowi w Bonn jeszcze coś więcej, a mianowicie, że wśród mocarstw zachodnich zaczyna kielkować myśl o konieczności uznania NRD, a trwałym elementem ich polityki stało się uznanie granicy na Odrze i Nysie. A przecież jej zmiana też była częścią tzw. Deutschlandpolitik.

Obecna praca Potthoffa obejmuje następujące bloki tematyczne:

— pierwsze spotkania w Erfurcie i Kassel w 1970 r. i prace nad przygotowaniem rozmów o układzie podstawowym dotyczącym uregulowania wzajemnych stosunków;